

IŠ LAIŠKŲ TOLI NUKLYDUSIAM VILNIEČIUI

Edmundas Gedgaudas

Ar gavai Giedrės Kaukaitės dvigubą CD? Pasiklausei?

Žinai, aš ne iš karto puoliau jo klausytis. Visada prisibijau pajudinti kai kuriuos savo praeities įspūdžius (gal panašiai nesiryžtu sugrįžti prie kažkada mane žavėjusių knygų.) Pasvarstęs nusprendžiau, kad pradėsiu nuo Gruodžio „Pavasario nakties Berlyne“. Norėjau išsklaidyti vieno dainininko, neseniai viešai sužlugdžiusio šį šedvrą, paliktą slogų įspūdį.

Taip... Neblogai pamenu šį Giedrės koncertą, kurį ir Tu juk girdėjai. Jinai su Vytautu Koriu tada ir žodžius, ir muziką drąsiai siejo su teatro scena, teatriškumu. Jo veikiamas kūrinys visai kitaip atsiveria, vaizdai tviskėte sutviska. Netikėta! Žavu! Gal ir kompozitorius, patyręs nemažai Kazio Binkio įkvėpimui prilygstančių akimirų, apie tą svajojo.

O dabar klausausi įrašo. Ir ką? Anuomet mus apėmęs skrydžio pojūtis atgyja. Kurlink jis šiandien neša tokius kaip mes? Ogi į anuos keistus laikus, kai „brandus socializmas“ jau, regis, stingdė mūsų dvasią.

Pameni, kaip tada griebėmės knygų, kaip prasimanydavome būdų jas gauti... Kaip klausydavomės iš „Varšuvos rudens“ festivalių atvežtų plokštelių, arba netikėtai (?) savo teatrų scenose stebėdavome kvapą gniaužiančius dvasios proveržius. Gelbėjomės. Šiandien pamąstau - ar iš tiesų išsigelbėjome?

Suskaičiavau, kad anuomet Giedrei rašyti suskato dvidešimt mūsų kompozitorių. Mūsų kultūros istorijoje (atleisk patetinį toną) kaip unikalus reiškinys išliks Giedrės ir Felikso kūrybinis tandemas. Ir ne todėl, kad vienas ar kitas autorius būtų prasčiau komponavęs. Manau, kad labiausiai dėl bendromis kompozitoriaus ir dainininkės pastangomis atrastų, mūsų dvasinę savastį palietusių interpretavimo būdų. Ir tada jau negalėdavom atsistebėti, kiek šios dainininkės kūryboje anuomet vis labiau įsibūnantis „lietuviškasis naratyvas“ užiebi idėjų gerokai skirtingų kompozitorių galvose.

Užvakar buvau Lietuvių teatro istorijos Ketvirtosios knygos sutiktuvėse. Tuose tomuose - maištingųjų sezonų atspindžiai. Į kokias aukštybes tada pakildavo meninio lygmens reikalavimai! Du pusdienius skaičiau šį naujausią tomą ir dar skaitysiu, o „tarp eilučių“ - Giedrės anuometiniai koncertai.

Pagaliau pamačiau naująją „Traviatą“ Vilniuje. Kaip tik praėjus savaitei po kritiškos norvego Heninngo Høholto recenzijos „Lietuvos žiniuose“. Kodėl dabar tai prisiminiau? Nes mūsų Nacionalinės operos trenktas atsakas „Panoramoje“ man priminė

vėlyvąjį sovietmetį, kai nestigo ideologizuoto, kartais isteriško nepakantumo kritikai. Nežinočiau, kaip tai paaiškinti dabartiniam jaunam žmogui. Tai štai, profesionalaus kritiko iš Norvegijos viešas pasmerkimas „Panoramos” laidoje, pasitelkiant - lyg „sunkiąją artileriją” - patį Virgilijų Noreiką, gali būti visai neprasta anuomet vyravusio mentaliteto iliustracija. Ar įsivaizduotum Placido Domingo tokioje „rolėje”, kurioje pamatėme mūsų garbųjį tenorą? Ir viskas dėl to, kad Asmik vis dar nepasiekia virtuozinės vokalo technikos, kurios kartais absoliučiai niekuo nepakeisi. Jos, kaip žinai, reikalauja ir „Traviatos” pirmojo veiksmo finalas - garsioji cabaletta. Taigi, po savaitės per spektaklio pertrauką girdėjau kalbant „...šaunuolė Asmik, susiėmė...”, nors ji ir šį kartą dainavo ne ties savo galimybių riba, o į užribį patekusį tekstą. Bet juk artistu gėrimės tik tada, kai jaučiame, kad ir techniškai sunkiausiais momentais išlieka jo dar didesnių galimybių rezervas. Ir mažumėlę išprususios publikos čia neapgausi.

Beje, norvegas spektaklyje išžvelgė ir privalumų, kurie tą operą menkina labiau, negu apgraibomis pašlifutuota Asmik koloratūra. Taip, video projekcijos sumanytos šauniai, atliktos irgi preciziškai. Gražu. Tik štai bėda, kad jos ketina tapti svarbiausiu spektaklio komponentu. „Panoramoje” iškoneveikto kritiko giriamas režisierius Chen Sh-Zjengo savo darbą, regis, nutraukė ten, kur jis turėjo prasidėti. Matome spektaklio eskizą. Personažų (pagrindinių!) veiksmai - imitacijos. Kažkas iš tiesų vykti pradeda nebent tik ligos pakirstai Violetai atgulus lovon. Solistai, parengę partijas, kaip kuris išmano, bando tapti „aktoriais”. Manau, dainininkai bet kurioje pasaulio scenoje panašiais atvejais (jeigu teatras tokį režisieriaus aplaidumą toleruoja) vaduojasi šlampais. Na, juk tą patį darytų ir palikti be režisieriaus dramos artistai. Taigi jaudinanti meilės istorija mūsų scenoje paprasčiausiai neįvyksta. „Popkultūros” pusėn truktelėto reginio efektai, likę svarbiausia koncepcijos ašimi, yra nepajėgūs siekti meninės tiesos ir kvapą gniaužiančių emocijų aukštumų. Tačiau norvegas rašo: „...vykusiai į „Traviatos” veiksmą įsitraukė ir statistai bei šokėjai.” Pamatytum! ..

Jis dar giria kostiumus, nes jie, suprask, „...kūrė tinkamą jaunų žmonių šventės atmosferą.” Bet ne man vienam tos karikatūromis paverstos moterys labiau rodo amerikietes pastaraisiais metais užgriuvusią gero skonio krizę (kostiumų dizainerė - iš JAV).

Apmaudu, bet ir pas mus „popkultūra” sklinda smarkiau už gripą (juoba sugalvotą farmacininkų). Niekas neskaičiuoja dvasinių mirčių. Ar jos nesietinos su bandos jausmu? Jį stiprina publikai skirtos komandos: „Pasitikim!” „Padėkokim!” „Audringi aplodismentai!!!” Neįsivaizduoji, kokiais parėdais tviskėjo „Triumfo arką” lėlės balsu rikiuojanti panelė. Bet darydavosi dar riesčiau, kai ji bandydavo „juokauti” su pašonėj stovinčiu kavalieraičiu (taip jai įsakyta? vargšiukė...) Tada skubiai išjungdavau garsą - savo ir jos labui.

Taigi - plojam. Juo dažniau, juo geriau. Dabar jau ir Filharmonijoje, tarp simfonijos dalių. Taip Vilniaus publika (beje, susirinkusi ne itin gausiai) „paspirgino”

ir 2006 m. susitelkusį kamerinį orkestrą „Sinfonietta Rīga”. Audringai buvo plojama ir tarp visų Beethoveno Trečiojo koncerto, ir tarp Haydno simfonijos dalių. Ką daryti? Gal, tarkim, priminti, kad už ciklinį kūrinį padėkosim (jei jis mums patiks) muzikai nuskambėjus - po paskutinės dalies. Arba kaip nors panašiai. Aš, prieš koncertą apsidairęs, žinau, ar bus tarp dalių plojama, ar ne. Tai „tvyro ore”.

O dabar - keli žodžiai (su pavydo gaidele) apie „Sinfonietta Rīga”. Tarp „kelių žodžių” spindėte spindi vienas - REIKMĖ. Tikra, nesuvidinta. Visada kylanti iš giluminių vienokių ar kitokių kūrinų dvasios klodų (operų, dramų, simfonijų...). Gal tad - DVASIOS REIKMĖ. Sutinki? O podraug ir reikmė užmegzti esmingą muzikinį ar teatrinį dialogą su klausytoju. Reikmė save tam deramai parengti. Ar mano minėtos „Traviatos” statytojai tą jautė? Šiandiena atrodo vis mažiau tokiems dalykams palanki.

Taigi naujas orkestras, kategoriškai atsiribodamas nuo „masinės kultūros”, savo siekiams suteikia žavaus maksimalizmo. Visi jo nariai privalo ne tik puikiai valdyti instrumentą, nes iš jų dar reikalaujama jausti ir suprasti kiekvienos frazės iškalbą, kiekvieno garso svarbą. Ir štai čia primus inter pares yra Normandas Šnė. Jaunas, charizmatinis, ta paslaptina galia besidalyjantis su būreliu savo bendraminčių. Diriguodamas jis tarsi neatsiskiria nuo kolegų, nes be atvangos suvoki, kad čia visiems vadovauja pati muzika.

Manytina, jog būtent ji atlikėjams įkvepia drąsų, savitą, įtaigų stiliaus pojūtį, apsaugodama Haydno Simfonijos Nr. 98 interpretaciją nuo sektantiškų „stilizavimo” pagundų. Klausantis vieno puikiausių to kompozitoriaus Adagio sklandė iki gaudulio jaudinančios mintys apie Mozartą, o besibaigiant padūkusiame finalui - šelmiška Haydno šypsena (klavišinio instrumento solo).

Daumantas Kirilauskas su rygiečiais skambino Beethoveno Trečiąjį. Ar jie jį susirado, ar jis juos? Nuo pirmųjų pasažų pagalvojau - štai tikras šių šaunuolių bendramintis!

Garsas - emocija - intelektas. Šią sėkmės formulę jaučiau ir panirdamas į Naktų ilgėjimą, Justės Janulytės parašytą 21 styginiam instrumentui (pasigėrėtinai kruopščiai parengta „magiško garsų seanso” premjera), veikė ji ir į visai kitokios ekspresijos paieškas linkstančias latvio Ēriko Ešenvaldo Laiko ribas kameriniam orkestrui (2002).

O kas veikė Lietuvos nacionalinį simfoninį orkestrą per Juozo Gruodžio (125-osioms gimimo metinėms paminėti) ir jo amžininkų kūrybos koncertą? Reikmė? Emocija? Intelektas? Juokai... (deja, liūdnoki). Nes veikė rutina, bodėjimasis muzika, neslepiamas jai abejingumas. Išeina, susėda, spokso į publiką („ir koks velnias čia juos atbogino? ne jau įdomu?” - kalbėte kalba jų veidai). Tai taip ir „muzikuoja”. Įsivaizduoji? O juk, kipšai, gali! Ir dar kaip gali! „Kai panorim - galim” - tai jau senas jų devizas. Sakytum, artimesnis ne dvasios, o fiziologijos sričiai. Gruodžio muzikos savitumai - „ne iš tos lentynos”. Ir dirigentas Šervenikas, matyt, prieš šią „kietą” nuostatą kapituliuo.

Ar Tau būtų įdomu, jei čia pulčiau „anatomiskai“ gvildinti atlikimo trūkumus? Beje, Debussy tvirtino, kad jis kur kas labiau vertinąs sąžiningai perteiktą įspūdį o ne kritinę analizę, kuri jam primenanti žaislą į daleles išardančio vaiko smalsumą. Neseniai su bičiuliu pasvarstėm, ar visada vertinant meno kūrinį reikia siaurai specializuoto profesinio pagrindo. Juk menas skiriamas mums, ir tai sąlygoja mūsų teisę į savo nuomonę. Prisiminėm, kad puikių minčių apie muziką yra palikę literatai - Teofilis Gauthier, Henrikas Heine, Bernardas Shaw, Romainas Rollandas. Nuo įžvalgių minčių apie muziką neatskiriamas ir Jarosławas Iwaszkiewiczus. Ar čia lėmė vien tik jų jautrumas garsams, ar nebūta ir platesnės - meno kūrinio - pajautos? Juk ir suvokiant iškilų paveikslą jis tarsi išgirstamas. O poezija? Architektūra? Ar katastrofiškas pastarosios nuopuolis nesietinas su architektų muzikiniu analfabetizmu?

Išsiūsiu Tau naują Giedriaus Puskunigio dvigubą CD. „Sapnų žemėlapis“ - taiklus pavadinimas. Čia daug spektaklių, kurie nebevaidinami (jų ir nematei), bet muzika juos žiūrovo atmintyje prikelia. Ne itin dažnai kompozicijos dramoms spektakliams turi tokių galių. O dar įdomiau tai, kad ir nematęs spektaklio, Giedriaus muzikos besiklausydamas pasijunti esąs teatre. Gal labiau - į gyvenimą žvelgiąs pro teatro prizmę, kuri iliuzinei tikrovei leidžia į mus skverbtis labiau, nei apčiuopiamai realybei. Sapnų magija? Calderón - Gintaras Varnas - Puskunigis. „Gyvenimas - tai sapnas“. Dabar šio puikaus, jau kultūros istorija tapusio spektaklio muzika ženklina „anų metų“ tarpsnį.

Praeitį vis labiau skuba pasiglemžti dabartį. Ar nejauti artėjant Laiko Ribą? Manding, tokios nuojautos smelkiasi ir į Puskunigio muziką. Jų neišblaško paryžietišškai nerūpestingas valsukas, nes ir jis kalba apie tą patį. Taigi - „nerūpestingas“.

Pagalvojau apie Schuberto mažoro ir minoro sugretinimus. Dar labiau - apie jo mažorą, už kurio budi nenumaldomas Weltschmerz.